

הרב יהודה סילבר נוא יארק

למה נשתנו ברכת היין וברכת הפת

בברכות לה. תנן „כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ“.

בגמ' לה: מסביר מדוע ברכות על שני מינים אלו נתיחדו לברכה פרטית, „מאי שנא יין אילימא משום דאשתני לעילויא אישתני לברכה. והרי, שמן דאשתני לעילויא ולא אשתני לברכה... ומסיק אלא חמרא סעיד ומשחה לא סעיד... אי הכי נברך עליה שלש ברכות לא קבעי אינשי סעודתיהו עלויה“ . ואפילו אי קובע סעודה עליו. הגמרא אומרת „כשיבא אליהו ויאמר אי הויה קביעותיה קביעות השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם.

ויש להקשות על זה שהרי מצינו בשאר מקומות שיין ושמן שניהם חשובים זה כמו זה, ואם נשתמש בכללי ברכות יש להסיק ששמן יותר חשוב. למשל כל משקה היוצא מן הפרי חשוב זיעא בעלמא לגבי תרומה, וברכת העץ, שמברכים שהכל חוץ מיין ושמן שנקראו עיקר הפרי, וכן מפורש בגמרא לקמן לח. אמר מר ברב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו מ"ט זיעה בעלמא הוא כמאן כי האי תנא דתנן וכו'. ומפרש רש"י שם ד"ה ור' יהושע פוטר דזיעא בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד. בגמרא הזאת זיתים וענבים שוים. ובאמת יש לפרש זאת הוא אמינא של הגמרא לה: אילימא דאשתני לעילוי' פירוש שרק בזיתים וענבים המשקה היוצא מהם יותר חשוב מהפרי.

עוד נראה שלפי כללי קדימה בברכות זיתים יותר חשובים מענבים. בגמרא מא: מובא מעשה רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתי לקמייהו תמרא ורמוני, שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ וברמב"ם פרק ח הל' ברכות הלכה יג, מובא שהתמרים קודמים לענבים. שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי לארץ. לפי זה צ"ל שזיתים קודמים לענבים, שהרי זיתים ראשון לארץ.

ולא רק לענין ברכה פרטית נשתנה פת ויין משאר מינים, אלא להרבה הלכות נשתנו.

1. מקדשים בלילי שבת רק על יין ולחם ולא על שאר מינים. פסחים דף קו: (ועיין תוס' ד"ה מקדש ורמב"ם כ"ט הל' שבת הל' ט').

2. בהסבה שיטת רב יוחנן שפת ויין נשתנו ורב יוחנן בעי הסיבה לפת ויין ללישנא קמא, או מהני הסבה לפת ויין ולא לשאר מינים. (ברכות דף מג.)

3. א"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקין. (ברכות דף מא:)

ואף שיש חולקין על רב חייא בפרטים, היסוד שפת ויין פוטרין יותר דברים משאר מינים קיים לדברי הכל.

4. פת אינו פוטר יין מפני „שאני יין דגורם ברכה לעצמו“ (מא:) ופירש רש"י מב, ד"ה דגורם „בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו“.

לסכם השאלות, מהו חשיבותם של פת ויין, ועוד הלא שמן שוה ליין ומה עדיפות של יין על שמן?

ונראה לפרש שיסוד החילוק בין פת ויין לשאר דברים, הוא שפת קובעת סעודה ויין קובעת משתה, ואין מברכין על הפת ויין עצמם אלא על הסעודה ומשתה שפת ויין קובעים. ובוה משונה שמן שאפילו בעצמותו הוא חשוב כמו יין ואפשר יותר מיין, מכל מקום אינו קובע סעודה או משתה ולכן אין שם קביעת סעודה להברכה לחול עליו. וזה פשוט בגמרא שחמרא סעיד משחא לא סעיד. פירוש שיין קובע משתה עליו ושמן אינו קובע סעודה. ומה הטעם מקדשים על פת ויין בלילי שבתות כי הקידוש הוא חל על הקביעת סעודה שהם עושים.

ולראיה שיש הבדל בין פת ויין בעצמותם להסעודה שהם קובעים, הוא דין של פת הבאה בכסנין ופת הנאפית בקרקע שמברכים עליהם בורא מיני מזונות ואי קובע סעודה עליהם מברך המוציא. וכבר הסביר לנו מורנו הגר"ד סולובייציק שהם לחם בכל התורה כולה, למשל בחלה וכמצה הם לחם גמור. בפרק ו' מהלכות ביכורים הלכה י"ב כתב הרמב"ם שהם חייבים בחלה כלחם. וכן בפרק ו' הל' חמץ ומצה הלכה ו', כתב שאפוי בקרקע הרי זה יוצא ידי חובתו. וכן הנילוש ביין שמן וחלב (הלכה כ) פסולים רק מטעם מצה עשירה, אבל באמת הוא נקרא לחם.

ורק לענין המוציא בפרק ג' הלכות ברכות הלכה ט, כתב שעיסה הנאפית בקרקע . . . הואיל ואין עליו צורת הפת מברך עליה בתחילה בורא מיני מזונות ואם קבע מזונות עליו מברך המוציא, וכן עיסה שנילוש בדבש או בשמן או בחלב שעירב מיני תבלין ואפאה והיא הנקראת פת הבאה בכסנין, אע"פ שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציע.

והסביר לנו מורנו הגר"ד סולובייציק שכן בדברים שבעצמותם לחם בכל התורה כולה אלא שאין להם צורת הפת מהני קביעות סעודה לחייב ברכת המוציא, כי כשיש צורת הפת הקביעות סעודה אוטומטי, ובלי צורת הפת צריך קביעות סעודה מיוחדת לברך המוציא.

רואים מכל זה שברכת המוציא לא על לחם, אלא על קביעות סעודה שהלחם קובע, וכן נראה לי שכמו כן ברכת היין, הברכה אינו על היין בעצמותו, אלא על שקביעות שתייה שהיין קובע.

עוד נראה שכמו שיש קביעות סעודה לאיש פרטי, בפת יין, בפת לרב, ולדברי רב יוחנן ביין גם כן יש קביעות סעודה להרבה אנשים ביחד, ויש ברכה אחת לכולם כי ברכות אלו הם על כל קביעות הסעודה, ולא על אכילה פרטית של האנשים פרטיים. ושקביעות האנשים ביחד נעשה על ידי הסיבה. ובוה מובן הסוגיא בגמ' בדברי רב ורב יוחנן.

כמו כן מובן דברי רב חייא שפת פוטר כל מיני אוכלים ויין פוטר כל מיני משקים.

שברכת פת ויין לא על מינים פרטיים, אלא על הקביעת סעודה, ומשתה שהם עושים, וכל שהוא בכלל קביעות אחת נפטר בברכה אחת.

וכן בהרבה כוסות, אי יש קביעות אחת לכולם מברכים אחת, ואם כל אחת יש לה קביעות מיוחדת, יש לה ברכה מיוחדת, ולכן „אמר רבה בר בר חנה א”ר יוחנן לא שנו אלא בשבתות וימים טובים שאדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס” ורב יהושע בן לוי מוסיף שעה שיוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת דם כמו כן, שיש שם קביעת משתה אחת לפני ולאחר המזון.

— סיכום —

מכל הנזכר לעיל רואים שבפת ויין הברכה היא על הקביעות שהם עושים ולא על הפת ויין עצמם, ושמן שאינו קובע כלום אין לו ברכה מיוחדת, ובהרבה דברים נשתנו פת ויין משאר דברים שאינם נאכלים רק מחמת עצמם, ובפת ויין נעשה קביעות סעודה שיכול לכלול מאכלים הרבה ואנשים הרבה וברכה אחת מספיק לכל הקביעות. ולכן הקידוש חל על שני דברים אלו כי הקידוש אינו רק על הפת והיין, אלא על כל קביעות סעודה שהם עושים.